

A pásztorokultúra turisztikai értékei

Világosi János

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Debrecen
vilagosi@www.hnp.hu



Kevesen gondolnák, hogy a Hortobágy pusztája közel 100 éve idegenforgalmi úti cél. A pusztája legfontosabb turisztikai vonzereje az egyedül álló táj, benne a különleges növény- és állatvilág, illetve a pásztorokultúra.

Szép Ernő író 1928 és 1929 nyarán néhány hetet töltött a Hortobágyon. Innen küldte cikkeit, melyekben bemutatta a pusztája életét. A Hortobágyi Csárdában szállt meg, ahol ekkor 6 jól berendezett szoba állt a vendégek rendelkezésére. Az író beszámolója alapján jó képet kapunk az akkori turizmusról, amelyet saját tapasztalatai és a vendégkönyv beírásaira támaszkodva írt le. Hírt ad a folyóparton táborozó cserkészletről, budapesti és kalocsai leánygimnázium növendékeiről, akik mellett egyéni utazók, diákok, vadászok, üzleti úton lévők fordultak meg a csárdában. A külföldiek között akkor is a legtöbb vendég a Német Birodalomból érkezett, de megfordult itt minden náció képviselője, többek között svédek, olaszok, japánok.

Az 1902-ben alakult IBUSZ vállalat a két háború között már szervezett formában utaztatta a vendégeket a pusztára. A korabeli útikönyv így mutatja be a pusztát az idegeneknek:

„A Hortobágy Európa leglaposabb síksága. A ráboruló ég viszont véget nem érő. Ég és föld egyszerre, egy pillantásban összefogva oly változatos, festői, s ugyanakkor rettenetes, mint a havas Alpok. Napközben sivár, majdnem kihalt, de a születő hajnal idején tele van rejtelmes és zajos étellel, s a szemfüles botanikus csodás növényeket fedezhet fel. (...) A lopótök, a karikás ostor és a hosszú szárú cseréppipa kedvelt szuvenírei itt a turistáknak.”

Az egykori IBUSZ prospektus a következő programot ajánlja:

„Kirándulás a Pusztára. Debrecen és a Hortobágy. (2 nap. Indulás 9 órakor, érkezés másnap.)

Elsőrangú szállás Debrecenben, teljes ellátással, az első nap reggelijétől másnap vacsoráig.

Min. 4 fő esetén bármikor indul csoport.

Program: Gödöllőt, Gyöngyöst és Füzesabonyt érintve érkezés a hortobágyi pusztára, a magyar Alföld legérdekesebb részére, melynek különleges és megkapó vonzereje felejthetetlen élményt nyújt a látogatóknak. A pusztai emberek (gulyások, pásztorok, csikósok) ősi tradíciói máig élnek. A pusztai élet romantikájának megannyi színe elevenedik meg: a vágató lovak, délibáb, magányos régi fogadó a végtelen pusztaságban. Régi magyar fajták láthatók itt eredeti környezetükben, felfedve a látogató előtt egy eddig ismeretlen világot. Innen Debrecenbe visszautunk, az egyik legérdekesebb magyar városba, ahol az éjszakát is töltjük. Másnap megtekintjük Debrecen nevezetességeit (Egyetem, Déri Múzeum,

Krematórium, etc.). Délután visszaérkezés Budapestre. Ár: 100.- Pengő.”

A pásztorokultúra Magyarország fő turisztikai attrakciója lesz

A II. Világháború utáni német filmgyártás egyik nagyszerű filmje „Ich denke oft an Piroschka” (Gyakran gondolok Piroskára) hihetetlen nagy reklámot csinált a pusztának, hiszen nyugat-európai emberek millióival ismertette meg ezt a tájat. A romantikus szerelmi történet Magyarországon, részben Hódmezővásárhely-Kutaspusztán játszódik. A film idillikus képet fest a pusztáról, a magyar vidéki életről. A film hatására mozinézők millióiban fogalmazódott meg a vágy, hogy egyszer lássák a pusztát, és személyesen éljék át az igazi pusztai romantikát.

A ma jól ismert pusztaprogram egyes elemei már az 1950-es években kialakultak. A Hortobágyon is tevékenykedő Lénárd Béla mutatta be először a máig népszerű Koch- vagy Pusztáötöst. Az elismert lovas szakember, Ludwig Koch bécsi festő „Reitkunst im Bilde” (A lovaglás művészete) című könyvében megjelent „A magyar postás” című műve alapján állította össze az első pusztáötöst. Ez a lovas bravúr, amelynek ötletét a festő cirkuszi produkcióból meríthette, igazán a pusztában lelt illő környezetre, és a mai napig kivívja a Hortobágyra érkezők csodálatát.

A lófektetés tudományát is az ötvenes években elevenítették fel a csikósok a Hortobágyon. Igaz, eleinte többen idegenkedtek a lóidomítás ilyen formájától, de később szerves része lett a pusztai bemutatóknak. Később a csikósok már nemcsak az ideérkező turistáknak mutatták be tudományukat, hanem bejárták vele külföldet is.

A pusztakocsikázás fokozatosan alakult mai programmá. 1958-ban újra megnyílt a Hortobágyi Csárda. Az idegenforgalom is lassan beindult. A Máta telepre érkező egyéni vagy csoportos turisták a belépőjegy megvétele után meglátogatták az istállókat, illetve saját gépkocsival vagy autóbusszal kimentek a pusztára, ahol megnézhettek a ménest, a méneshajtást, és a csikósok bemutatóját. Rossz idő esetén a csikósok bejöttek a telepre, és itt tartottak bemutatót. Kezdetben inkább belföldi turisták és hajdúszoboszlói üdülő vendégek, csoportok látogatták a Hortobágyot. A számtalan autóbussz és gépjármű összevágta az ősgyepet, tönkretette a pusztát.

Időközben a külföldi csoportok száma nőtt, ezek a csoportok már komolyabb programot is meg tudtak fizetni. Ezeket a csoportokat kezdetben hintókkal, szekerekkel vitték ki a pusztába.

Nagyobb csoport érkezése esetén a Hortobágyi Állami Gazdaság környező kerületeiből (Ohatról, Elepről) jöttek át fogatok Mátára.

A mai „pusztabuszok” az 1980-as évek elején álltak forgalomba, és mind a mai napig ezekkel utaznak a vendégek. Ebben az évtizedben új pásztorépítmények épültek Mátá puszán, pl. vendégudvar, a rackahodály, megújultak a pászortanyák is, látványos épített környezetet adva a pusztaprogramnak. A kilencvenes években megszűnt a méneshajtás, de bekerült a programba a pusztatöltés. Később további látványelemekkel bővült a program az ökörfogat és a juhászokdéz beállításával.

A Piroschka film által generált nagy érdeklődés az 1980-as évek elejére érett be, amikor Magyarország megnyitotta határait a tömegturizmus előtt. Budapest és a Balaton mellett a puszták lett a harmadik legkedveltebb úti cél a külföldi turisták körében. A német nyelvterület országából özönlöttek a turisták a Hortobágyra. Kezdetben a szervezett csoportok négy nagy utazási irodán keresztül – IBUSZ, Cooptourist, Express és Volántourist – érkeztek. Emellett jelentős volt az egyéni turisták forgalma is. A nagy kereslet miatt kisebb pusztaprogramok alakultak ki a területen. Az IBUSZ vállalat a Kishortobágyi csárdánál alakított ki egy rövid életű programot.

A Meggyes csárdánál is felállt egy pusztaprogram. A leghosszabb életűnek azonban a százkahalmi lovasprogram bizonyult. Nagyobb konkurenciát jelentettek azonban a mátai programra az országban egyre gyarapodó „pusztaprogramok”. Fővároshoz közeli helyszínek versengtek a Budapesten megszálló külföldi csoportokért. Ezek a lovasprogramok igazi környezet híján 40-50 perces lovas show-val igyekeztek a pusztai hangulatot felidézni.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a ma már országshíressé látható pusztaprogram a Hortobágyon alakult ki és formálódott igazi idegenforgalmi látványossággá. A pusztaprogramot ma már nagyon sok helyen lehet megtekinteni az országban. Így nagyon sok külföldi vendég csak a pusztaprogramot látja Magyarországon, az igazi pusztára sokan nem jutnak el.

Mindezek ellenére a pusztaprogram továbbra is népszerű idegenforgalmi látványosság maradt. A Máta Ménes területén szervezett lovasprogram és kocsikázás a mai napig az egyik legnépszerűbb turisztikai látványosság a Hortobágyon. Ez a program évtizedek óta turisták tízezreit vonzza a Hortobágyra. Mátá puszták eredetisége, az itt legelő régi magyar háziállatok, a hagyományos pásztorépületek, a hiteles pásztorok mind a mai napig hamisíthatatlanul adják vissza az igazi pusztai hangulatot. Ma is körülbelül 40.000 vendég vesz részt a programon egy szezonban. Vendégköre azonban jelentősen átalakult, ma már döntő többségben belföldi vendégek, felnőtt- és diákcsoportok látogatják.

A tudatos fejlesztés időszaka

Az 1980-as évek felfutása után a turizmus jelentősen visszaesett a Hortobágyon. Szerencsére az 1994-ben alapított Hortobágyi Természetvédelmi és Génmegőrző Nonprofit Kft. tudatos fejlesztéssel visszaállította a pásztorok kultúrára alapozott turizmus vonzerejét, amely továbbra is turisták tömegeit csábítja a Hortobágyra.

Az idegenforgalmi fejlesztés első lépése a Pusztai Állatpark létrehozása volt, amely a Kárpát-medencében élő háziállatfajtaikat mutatja be. Emellett megtekinthetők az állatok tartásának különböző módjai és tárgyi eszközei, illetve megismerhető a puszták jellegzetes háziállatfajtainak története, kialakulásuktól egykori és mai hasznosításukig. Az állatpark a szélesebb közönség számára is lehetővé tette a pásztorok kultúra megismerését.

A pásztorok élete a természet ritmusát követte. Egyszerű életükben kevés ünnepnap adódott, de azokat méltón megünnepezték. Ilyen jeles napok voltak a kihajtás, a behajtás idején, és az állatvásárok időszakában.

A Hortobágyi Hídivásár és a Lovasnapok már évtizedek óta megrendezett, országos hírvérendezvények, amelyek minden alkalommal több tízezer látogatót fogadnak. Új programként került be a naptárba az április végén rendezett Kihajtási Ünnep, és az ehhez csatlakozó Országos Biovásár, amely néhány év alatt komoly rendezvénné nőtte ki magát. A pünkösdi idején megrendezett Hortobágyi Lovasnapok a pásztorok igazi ünnepe lett. Új színfoltként Országos Gulyásverseny és Pásztoralálkozó társult a rendezvényhez, amely betekintést enged a gulyások mindennapi életébe, bemutatja a szilaj állattartás mesterfogásait. Az ünnepi hangulatot pedig az újonnan megrendezett Pásztoralálkozó Verseny biztosítja. A Pásztoradvent, amely egyben behajtási ünnep, a legeltetési és az idegenforgalmi szezon lezárását is jelenti.

A középkori Magyarországról százezer számra hajtották az alföldi pásztorok által hizlalt ökröket az ausztriai, német- és olaszországi piacokra. Ekkoriban a marhakereskedelem jelentette az ország fő exportbevételét. Marhahajtó utak rendszere hálózta be Közép-Európát, amelyen a bátor hajdúk hajtották az ökröket több száz, sokszor ezer kilométeren keresztül. Először Németországban elevenítették fel a marhahajtás történetét turisztikai céllal. Bajorországban kialakították az Óbajor Marhahajtó Utat, amely tematikus kerékpáros és túraútvonalat jelent és az egykori marhahajtás ottani emlékhelyeit köti össze.

2009-ben nemzetközi összefogás révén kialakult egy országokon átívelő tematikus útvonal terve, amely Hortobágytól Ausztrián keresztül egészen a németországi Augsburgig vezetne. Az országokat és régiókat összekötő „Magyar Szürkek Útja” hitelesen mutatná be az évszázadokon keresztül folyó marhahajtás történetét, és egy új típusú, minőségi turizmust hozhat a régiókba, igényes vendéggel.

A török hódoltság után Kelet-Magyarországon is beindult a gazdasági élet és a kereskedelem. Az akkori szállítási módok és a rendkívül rossz útviszonyok eredményezték az Alföldön a csárdavilág kialakulását. A csárdákhoz kötődő színes hagyományok és legendák máig elevenen élnek az alföldi kultúrában. A Hortobágyon az egykori sóút mentén egyedül álló módon máig fennmaradtak az egykori csárdaépületek (Patkós, Meggyes, Hortobágyi, Kadarcsi és Látóképi). Hortobágyon máig hitelesen bemutatható a Magyar Alföld történelmi múltja, vendéglátási hagyományai és gasztronómiája

A csárdák az alföldi folklór kitüntetett színhelyei voltak, ahol a pásztorok is szívesen időztek, feledve pusztabeli magányukat. A Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság három hortobágyi csárda vagyongazdálkodója 2009-ben sikeresen pályázott „Történelem Országútján” című pályázatával egy tematikus csárdaút vonal kialakítására, amelyen keresztül hitelesen bemutathatóak az alföldi csárdák. A tematikus útvonal része a nemzeti park keleti határán fekvő Kadarcsi csárda, amely jó példája a pusztában magányosan álló vendégfogadónak. Az épület környezetével és kiállításával alkalmas arra, hogy hamisítatlanul mutassa be az útmenti csárdák letűnt világát. A Hortobágyi Csárda, amely mára már fogalommá vált, az alföld leghíresebb csárdája. A Nagycsárda nem csak híres pásztorokat, betyárokat látott vendégül, hanem országunk és Európa prominens személyiségeit is. A Meggyes Csárda a mai napig őrzi a 19-20. századforduló csárdáinak berendezését és hangulatát. A tematikus útvonal

keretében újra felépül egy négygémű kút, amely egyedülálló lesz a maga nemében. Azokra az időkre emlékeztet, amikor hatalmas gulyák és ménesek járták a pusztát. Egykor, itatás idején egyszerre négy vödörrel kellett húzni a vizet, hogy ellássák vízzel a kút köré sereglő, szomjazó állattömeget.

A Máta Ménesbe, a pusztaprogramra érkező turisták magasabb színvonalú kiszolgálása érdekében a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság pályázatot kíván benyújtani a Máta Ménes épületeinek felújítására, illetve további létesítmények létrehozására. A tervezett projekt keretében a központi istálló mellett kocsimúzeum épül, amely idegenforgalmi információs irodának és ajándékboltnak is helyt ad. A központi istálló épületét is felújítják, és padlásterében ménes történeti kiállítást rendeznek be. Emellett parkosítás és új lovas pályák kialakításával újul meg a több évszázados történelemre visszatekintő ménes.

A magyar alföldön kialakult pásztorélet egyedülálló a maga nemében. Jelentősen eltér a Nyugat- és Kelet-Európában kialakult pásztorkultúráktól. Így nem véletlen, hogy a világörökség részévé vált. Idegenforgalom nélkül ez az örökségünk is hagyományörző egyesületek, polcokon porosodó könyvek témája lenne. A turizmus jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a Hortobágyon ma is élő pásztorkultúrát találunk. Országos hírű rendezvények és programok hozzájárulnak ahhoz, hogy megőrizzük pásztorkodó elődeink kultúráját és hagyományait (Kovács és Salamon, 1976; Világosi és Lisztes, 1999; Szép, 2004).

IRODALOM

Kovács G-né-Salamon F. (szerk.) (1976): Hortobágy – A nomád pusztától a Nemzeti Parkig. Natura, Budapest

Világosi J.-Lisztes L. (1999): Turizmus a Hortobágyon (kézirat)
Szép E. (2004): A Hortobágy. Eri Kiadó, Budapest